

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-son (4- jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 3 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Hamroyev Asliddin Umed o'g'li

“GULSHANUL MULUK” (“SHOHLAR GULSHANI”) ASARI – MANG'ITLAR HUKMRONLIGI DAVRI MUARRIXLIGI NAMUNASI 13-18

Bazarbayeva Shohsanam Muratovna

SIRDARYO VILOYATIDA VETERINARIYA SOHASIGA OID ISLOHOTLAR (XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARI) 19-23

Asadova Dilnoza Innatovna

O'ZBEKISTONDA RAQS SAN'ATI SOHASIDA KADLAR TAYYORLASH MASALASI TARIXI VA BUGUNI 24-28

Ҳайитов Умед Яҳёевич

ЎЗБЕКИСТОН ССР МУВАҚҚАТ ИНҚИЛОБИЙ ҚЎМИТАСИ (МАРКАЗИЙ РЕВКОМ)НИНГ ТАШКИЛ ТОПИШИ ВА ФАОЛИЯТИ 29-34

Омонова Сарвиноз Ориф қизи

ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ ДАВРИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИНГ ҲОЛАТИ ... 35-42

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Алимханова Нигора Алимхановна

ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 43-52

Mahmudova Dilafruz Hasanovna

KORPORATIV BOSHQARUVNING AYRIM NAZARIY JIHATLARI 53-60

Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA IQTISODIY XAVFSIZLIKNING EKONOMETRIK MODELASHTIRISH 61-69

Меҳмоналиев Улугбек Эркинжон угли

СУЩНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИИ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ . 70-75

Паязов Мурод Максудович

“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МЕТОДИКАСИ 76-86

Шадибекова Дилдор Абдурахмановна

ЛОГИСТИЧЕСКИЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА И ПРОБЛЕМЫ ЕГО РАЗВИТИЯ 87-92

Malikova Dilrabo, Khudoiberdieva Maftunabonu

INNOVATIVE HR MANAGEMENT: NECESSITY AND METHODS OF APPLICATION 93-99

Мамажоновна Одинахон Алишер қизи

КОРХОНАЛАР БОШҚАРУВИДА ИННОВАЦИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ 100-106

Nozimov Eldor Anvarovich

ELEKTRON TIJORATNI RIVOJLANISHDA O'ZBEKISTON VA HORIIY DAVLATLARNING O'RNI 107-115

Буранова Жазира Эргаш қизи

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ НА ИНКЛЮЗИВНЫЙ РОСТ ГОСУДАРСТВА 116-120

<i>Худойназаров Фахритдин Хаитович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ	121-127
<i>Бахтиёров Бобур Баходир ўғли</i> ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА БАНК ЛИКВИДЛИЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	128-136
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> O'ZBEKISTON SHAROITIDA INVESTITSIYA RISKLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	137-145
<i>Yuldashev Shadiyor Shuxrat o'g'li</i> OLIY TA'LIM O'QUV JARAYONLARIDA ZAMONAVIY VEB TEXNOLOGIYALARI INTEGRATSIYASI	146-150
<i>Baxtiyrov Asrorbek Azizjon o'g'li</i> TIJORAT BANKING KREDIT SIYOSATI ASOSLARI, UNING IQTISODIY MOHIYATI	151-159
<i>Saidov Shohruh Mirzo</i> SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS OF CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	160-169
<i>Kunduzova Kumrixon Ibragimovna</i> IQTISODIY RIVOJLANISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLAR FAOLIYATIDAGI JORIY AKTIVLAR TUSHUNCHASI VA UNING O'RNI	170-177
<i>Inomjon Matkarimov</i> AGROKIMYO BIOKIMYO XIZMATLARI IJTIMOY IQTISODIY SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING SWOT TAHLILI	178-183
09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>G'aybullayev Otabek Muxammadiyevich</i> JAMIYATDA ESTETIK MADANIYAT RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSLARI	184-189
<i>Masharipova Gularam Kamilovna</i> MAHMUD IBN MUHAMMAD IBN UMAR AL-CHAG'MINIYNING «AL-MULAXXAS FI-L-HAY'A» RISOLASINING NUSXALARI VA QOZIZODA RUMIYNING SHARHI	190-198
<i>Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна</i> ФИЛОСОФСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИБН СИНО И ИХ РОЛЬ В УКРЕПЛЕНИИ ДУХОВНО- ЦЕННОСТНЫХ ОСНОВ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЦИВИЛИЗАЦИИ	199-206
<i>Urinov Xushnudjon Abdulomitovich</i> TA'LIM VA KASB-HUNAR ISLOHOTLARI GENEZISI: KASBIY FAOLIYAT VA MEHNATGA MUNOSABATNING TARIXIY SHAKLLANISHI	207-220
<i>Азизкулов Акрам Абдурахмонович</i> ШАРҚШУНОС УИЛЬЯМ ЭРСКИН ТАДҚИҚОТЛАРИДА БОБУРИЙЛАР СУЛОЛАСИ ТАРИХИНИНГ ЁРИТИЛИШИ	221-227
<i>Kenjayev Ulug'bek Muratovich</i> BEFARQLIK HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR RIVOJI	228-232
<i>G'aybullayeva Laylo Safarboyevna</i> MAHALLADA YOSHLAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOY-FALSAFIY RIVOJLANISH MASALALARI	233-238

<i>Xo'janova Tamara Jo'raevna</i> YOSHLAR MA'NAVİYATIGA TAHDID VA ULARDAN O'ZINI ONGLI HIMOYA QILISH KO'NIKMALARI	239-245
<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVİY SALOHİYATNING IJTIMOİY TARAQQIYOT MANBAI SIFATIDA XUSUSIYATLARI	246-252
<i>Xusanov G'olib Elmurodovich</i> O'ZBEK OILALARINING RIVOJLANISHIDA AXLOQIY TAFAKKUR MASALALARI	253-257
<i>Azzamxodjaeva Shaхноза Саидматмабoвна</i> МУСУЛЬМАНСКОЕ БОГОСЛОВИЕ, СВЯЩЕННЫЙ КОРАН И ТВОРЧЕСТВО НАВОИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФСКОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ	258-265
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	266-270
<i>Qunishev Ulug'bek Ulashevich</i> NEMIS KLASSIK FALSAFASIDA JAMIYAT RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI AXLOQIY VA ESTETIK OMILLAR	271-275
<i>Turdiyoboev Bozor Xudoyberdievich</i> ЦИВИЛИЗАЦИЯЛАР ТАРИХИЙ ЯХЛИТЛИК НАМОЁН БЎЛИШ ШАКЛЛАРИ СИФАТИДА	276-282
<i>Kenjayeva Dilrabo Rominovna</i> MARKAZIY OSIYO MUTAFAKKIRLARI TA'LIMOTIDA O'ZLIKNI ANGLASH TUSHUNCHASI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	283-287
<i>Azamatova Gulrukh Islom qizi</i> SOCIOCULTURAL ASPECTS IN KARL POPPER'S PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION	288-293
<i>Toшпулатова Ширин Мухиддиновна</i> ЭТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	294-302
<i>Yuldasheva Dilorom Yuldashevna</i> SCIENTIFIC ATTITUDE TO CONSCIOUSNESS AND ITS INFLUENCE ON THE FIELD OF EDUCATION	303-307
<i>Bekchanov Xudoybergan O'rinovich, Yusupova Firuza Hajiboy qizi,</i> <i>Yuliyeva Sohiba Shuhrat qizi</i> МАКТАВГАЧА YOSHDAGI KATTA GURUH TARBIYALANUVCHILARDA IJTIMOİY VA KOMMUNIKATIV QOBILIYATNING RIVOJLANISHI	308-314

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Ткебучава Ирина Георгиевна</i> ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	315-320
<i>Ikromxonova Firuza Ikromovna, Jazira Nursultanqizi</i> TIPOLOGIK TAHLIL - KOMPOZITSIYA VA JANR (TARIXIY ASARLAR MISOLIDA)	321-327

Ashurova Maftuna Asqar qizi

LINGUACULTURAL PECULIARITIES OF THE CONCEPT “HAPPINESS” IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 328-334

Mustafayeva Saodat Burxanovna

SALIM ASHUR SHE’RLARIDA LINGVOMADANIY BIRLIKLAR VOSITASIDA VOQELIKNI BADIY TALQIN ETISH 335-340

Abdulxayeva Nodirabegim Ixtiyorjon qizi

DRAMATIK ASARLARNI TARJIMA QILISHDA LEKSIK-SEMANTIK, LINGVOKULTUROLOGIK MASALALAR 341-346

Xajiyeva Dilfuza Adambayevna

FOLKLOR VOSITALARINING ZAMONAVIY ADABIYOTDAGI O’RNI VA O’RGANILISHI 347-351

Jumanova Sevara Xolmurod qizi

KIYIM KECHAK NOMLARI TILNING BOYISH MANBAI SIFATIDA 352-356

Hojaliyev Ismail Tadjibayevich, Ismailova Sayyora Tolkinovna

MATN NAZARIYASINING SHAKLLANISHI 357-366

Abdullaev Ulmasbek Khairullayevich

LITERARY WORKS AS THE MOST IMPORTANT AND WELL-ACCLAIMED COMPONENTS OF THE CULTURAL HERITAGE OF THE NATION 367-370

Maxmudova Fotima Maqsud qizi

TYPES OF MEDIA TEXT LANGUAGE 371-375

Maxmudova Zuhra Maqsud qizi

BADIY TARJIMANING TILSHUNOSLIKDAGI AHAMIYATI 376-380

Davronova Zulfiya Boboyevna

UZBEK- FRENCH RELATIONS AS A BINDING PART OF INTERNATIONAL CULTURAL AND HISTORICAL EXPERIENCE 381-386

Hakimova Dilrabo Yo’ldoshovna

TERMINOLOGIYA SOHASINING TARIXI VA DOLZARB MUAMMOLARI XUSUSIDA 387-392

Мадрахимов Тулибай Абдукаримович

СЎЗЛАШУВ НУТҚИНИНГ ТИЛ ФУНКЦИОНАЛ ВАРИАНТЛАРИ ОРАСИДА ТУТГАН ЎРНИ 393-395

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Ergashev Ikrom Abdurasulovich

SOLIQ INTIZOMINI BUZISH BILAN BOG’LIQ HUQUQBUZARLIKLAR UCHUN JAVOBGARLIKNING AYRIM JIHATLARINING ILMIY-NAZARIY TAHLILI 396-402

Куатбек Гулнар Куатбековна

ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ТРАНСПАРЕНТНОСТИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ МЕСТНОЙ ВЛАСТИ 403-409

Jurayev Dilmurot Mukhtarovich

ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON ALTERNATIVE RESOLUTION OF DISPUTES ARISING FROM ADMINISTRATIVE AND PUBLIC LEGAL RELATIONS 410-415

Mirakhmedova Fazilat Khokim kizi

CRIMES OF MANUFACTURING AND SELLING PHARMACEUTICALS IN A WAY TO DANGER THE LIVES AND HEALTH OF INDIVIDUALS (Evaluation of Türkiye and Uzbekistan legal system) 416-428

Касимов Нодиржон Содикжонович

ҚАСДДАН ОДАМ ЎЛДИРИШ ЖИНОЯТЛАРИНИНГ УМУМЙ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ 429-438

Кутыбаева Елизавета Дуйсенбаевна, Есенбаев Джанибек Таирович

ЭКОЛОГИК ТУСДАГИ ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРДАН МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 439-445

Джалилов Сардор Шавкатович

ҲУҚУҚ МАНБАЛАРИ ВА НОГИРОНЛИГИ БЎЛГАН ШАХСЛАРНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИ 446-453

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Mirzayev Qodir Toirovich

ZAMONAVIY XOR SAN'ATI TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 454-458

Васильченко Ольга Анатольевна

ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО ИСКУССТВА В УЗБЕКИСТАНЕ 459-463

Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович

ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИХАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ 464-470

Mattiyeva Feruza Begmatdulobovna

TARJIMONLIK MALAKASINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLINGVISTIK VA DIDAKTIK XUSUSIYATLARI 471-477

Jurayev Bobomurod Tojiyevich

ABU ALI IBN SINO QARASHLARIDA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI 478-482

Umurova Ma'rifat Yoshiyevna

XALQ QO'SHIQLARI VATANPARVARLIK TUYG'USINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA 483-486

Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi

INGLIZ TILIDA AKADEMIK YOZUV TUSHUNCHASI VA UNING TALABALAR ILMIY FAOLIYATIDAGI AHAMIYATI 487-492

Rajabiy Aziz Xasanovich

VOKAL ARTISTI FAOLIYATIDA SAHNA MAHORATINING O'RNI 493-497

Omanov Rashid Sherqobilovich

O'QUVCHILARDA EKOLOGIK TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARINI TO'G'RI TASHKIL ETISH 498-501

Салимов Ақром Хайитович

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ОИЛА, МАҲАЛЛА ВА МАКТАБ ҲАМКОРЛИГИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ 502-507

Mamatmurodov Sharofjon Khudoyarovich

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI 508-514

Ли Екатерина Владимировна

СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИННОВАЦИЙ И ИННОВАЦИОННОЙ

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 515-523

Ахмедова Нафиса Исаходжаевна, Азаматов Абдулло Исахўжа ўғли, Лутфуллина Румия Анваровна

ЁШ ТЕННИСЧИЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА
ҲАРАКАТЛИ ЎЙИНЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 524-533

Очилова Мехрибон Суратовна, Хамроева Феруза Асроровна

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ И ИХ

КЛАССИФИКАЦИЯ 534-541

Amonov Mirjon Namozovich

IJTIMOIY PEDAGOGIK FAOLIYAT VA UNING ASOSIY FUNKSIYALARI 542-547

Sharipov Habibullo Abduqahhorovich

TALABALARNING IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING O'RNI VA
AHAMIYATI 548-552

Yaxiyaxonova Muxiba Maxmudjonovna

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IT SAVODXONLIGINI
OSHIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH 553-560

Xakimova Gulshan Abdusalilovna

JISMONIY TARBIYA VOSITALARI ORQALI YOSH BOLALARNI SIFATLARINI
TARBIYALASH 561-565

Nazarov Rustam Irkinovich

TECHNOLOGY FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS IN HIGHER
TECHNICAL EDUCATION FIELDS (IN THE EXAMPLE OF ENGLISH LANGUAGE) 566-570

Muqimova Fotima Abduqaxor qizi, Muqimova Zuxra Abduqahor qizi

CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARNING GRAFIK SAVODXONLIGINI
RIVOJLANTIRISHDA O'YINLI TEXNOLOGIYALADAN FOYDALANISHNING
AFZALLIKLARI 571-576

Sulaymanova Dildora Nazarovna, Giyasova Shaxnoza Abdurafikovna

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KREATIV TAFAKKURINI LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH
VOSITASIDA RIVOJLANTIRISH MODELI 577-585

Usmonova Matluba Nosirovna

O'QUVCHILARDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI TARBIYALASH
METODIKASINING KREATIV PEDAGOGIK YONDASHUVI 586-590

Ustaev Abdurazzoq Qurbonovich

MILLIY KURASH SPORT TURINING FUNKSIYALARI VA MAQSADGA ERISHISHDAGI
VOSITALARI 591-596

Shoimqulova Nigina Xolmurodovna, Yadigarova Sitara Bahromovna

ADDRESSING CHALLENGES IN TEACHING ENGLISH IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES: A
SCHOLARLY EXAMINATION 597-603

Yeshanov Marat Urazaliyevich

INGLIZ TILINI O'QITISHDA BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PRAGMATIKANING AHAMIYATI
LANGUAGE] 604-616

Tursunova Shahnoza Bekchanovna

JAMOATCHILIK FIKRINI SHAKLLANTIRISHDA JAMOATCHILIK BILAN ALOQALARNING
O'RNATISH 617-622

Atoyeva Gulshoda Rabimovna

OILADAGI ZO'RAVONLIKNING O'SMIR XULQIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI 623-628

Musinova Ruxshona Yunusovna, Qurbonova Aziza Davlat qizi

JABRLANUVCHI SINDROMI, UNING ASOSIY SABABLARI VA BELGILARI 629-635

Jamolova Mokhigul Bakhtiorovna

METHODS OF DEVELOPING THE CRITICAL THINKING ABILITY OF PRIMARY CLASS
STUDENTS THROUGH FAIRY TALES 636-641

Yeshanov Marat Urazaliyevich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

**INGLIZ TILINI O'QITISHDA BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA PRAGMATIKANING AHAMIYATI**

Annotatsiya. Maqolada ingliz tilini o'qitishda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirishda tilning rivojlanuvchi, dinamik lingvistik, ijtimoiy, pragmatik aspektlari inobatga olinib, kommunikativ kompetensiyani, muloqotda pragmatik bilim, ko'nikmalarni va pragmatik kompetensiyani rivojlantirish majmuini aniqlash orqali va lingvodidaktik yondashuv va usullar orqali ularni takomillashtirishning nazariy-ilmiy asoslari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, ta'lim, chet tili, lingvistik kompetensiya, til o'rganuvchi, diskurs, nutqiy akt, implikatura, pragmatik kompetensiya, pragmatikini o'qitish, metod, yondashuv, malaka

---

Yeshanov (Eshchanov) Marat Urazaliyevich

Uzbekistan State World Languages University

PhD student in Theory and Methodology of
Education and Training (English language)

**THE IMPORTANCE OF PRAGMATICS FOR THE ENHANCEMENT OF FUTURE FOREIGN
LANGUAGE TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING ENGLISH**

Abstract. The article highlights the developmental and dynamic linguistic, social, pragmatic aspects of language in the enhancement of future English language teachers' communicative competence in Teaching English focusing on the complex of developments in communicative competence, pragmatic knowledge, skills and pragmatic competence and presents the analysis of the theoretical-scientific foundations of its improvement through linguodidactic approaches and methods.

Key words: competence, communicative competence, education, foreign language, linguistic competence, language learner, discourse, speech act, implicature, pragmatic competence, teaching pragmatics, method, approach, qualification

---

Ещанов Марат Уразалиевич

докторант Узбекского государственного университета мировых языков

**РОЛЬ ПРАГМАТИКИ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ КОММУНИКАТИВНОЙ
КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ПРИ ОБУЧЕНИИ
АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ**

Аннотация. В статье освещаются развивающие и динамические лингвистические, социальные, прагматические аспекты языка в развитии коммуникативной компетенции будущих учителей английского языка в процессе преподавания английского языка с акцентом на комплекс развития коммуникативной компетенции, прагматических знаний, умений и прагматических навыков и представлен анализ теоретико-научных основ ее совершенствования посредством лингводидактических подходов и методов.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная компетенция, образование, иностранный язык, лингвистическая компетенция, изучающий язык, дискурс, речевой акт, импликатура, прагматическая компетенция, обучение прагматике, метод, подход, квалификация.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI1Y2024N87>

Kirish. Til tarixiy, sarqirra hodisa bo'lib, u har bir inson uchun, har bir kasb egasi uchun aqliy, ma'naviy, madaniy ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham til o'qitishni takomillashtirish bo'yicha jahon va O'zbekiston Respublikasi ta'lim hujjatlarida til ta'limini yaxshilash, uni sermahsul, zamonoviy metodlar asosida amalga oshirish hozirgi kundagi dolzarb maslalarining biridir.

Xorijiy tillarni o'rganishga qiziqish tobora ortib borayotgan hozirgi sharoitda, Evropa olimlari L.S. Vigotskiy, A.N. Leontev, A.K. Markova, S.L. Rubinshteyn, D.B. Elkonin kabilarining pedagogik-psixologik qoidalari bazasida shakllangan xorijiy tillar ta'limiga shaxsiy-foaliyotli yondashuv asosida yoshlarga tilni o'rgatishni demokratiyalashtirish va insonparvarlashtirishga qodir tajribali, kommunikativ va kasbiy bilimlarni chuqur egallagan o'qituvchilarga talab yuzaga kelmoqda.

Tillarni o'rganishga turlicha yondashish masalasi hozirgi kunda ham dolzarbligicha qolmoqda va til ta'limiga oid ishlar markazida turibdi. T.Q.Sattorov o'z tadqiqot ishida pedagogika fanlarida tutilayotgan yo'l (yondashuv)ni 3 guruhga ajratgan holda quyidagicha tasniflagan:

1. Didaktik jihatdan: yaxlit (kompleks) holda tabaqalashgan, sistemali, strukturali, individual va boshqa yondashuvlar.
2. Psixologiya nuqtai nazaridan: bilishga qaratilgan, induktiv- ongli, faoliyatga bog'liq, shaxsga oid, shaxs faoliyatiga taalluqli va boshqa yondashuvlar.
3. Lingvistik tarafdin: grammatik, bevosita to'g'ri, strukturaga oid, sistemali, amaliy, sistemali-strukturali, funktsional, kommunikativ va boshqa yondashuvlar.

Bulardan kompleks yondashish chet til o'qitish metodikasida o'ziga xos tadbiiq etiladi, ya'ni u amaliy, tarbiyaviy, ta'limiy va rivojlantiruvchi maqsadlarni yaxlit ro'yobga chiqarish va faoliyatning asosiy turlarini birgalikda rivojlantirishni taqozo etadi.

A.T.Nurmanov talabalarining samarali muloqot yuritishida nazariy, personologik, texnologik, individual, tabaqalashtirilgan, emotsional, ratsional, reproduktiv, produktiv, tizimli, subyekt-subyekt, shaxsga yo'naltirilgan va kompetentsiyaviy yondashuvlarni muhim deb hisoblaydi [7; 15-b.].

K.Alimova esa hozirgi sharoitda ingliz tilini o'qitishda 4 ta yondashuvning muhimligini ta'kidlaydi: og'zaki yondashuv (Oral approach), ongli yondashuv (Comprehension approach), kommunikativ yondashuv (Communicative approach), kognitiv yondashuv (Cognitive approach) [1;161-b.].

Fikrimizcha, chet tillarni o'qitishda yuqorida qayd etilgan yondashuvlardan kombinatsiyalashgan-individual yondashuv, ongli yondashuv, amaliy-situativ yondashuv, kognitiv va kommunikativ yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi va til o'rganuvchilarga tilni turli xil vaziyatlarda qo'llashni o'rganishlari, individual va jamoa bo'lib amaliy qo'llashlariga imkoniyat yaratadi.

Bugungi kunda ta'lim jarayoniga kompetentsiyaviy, pragmatik, va integrativ yondashuvlarning kirib kelishi ham barcha fanlar qatorida chet tillarni o'qitishda yangicha

yondashuvlar, metodlar va usullarni ishlab chiqishni va ta'lim jarayoniga joriy etilishini taqozo etmoqda. Endigi fikr va mulohazalarimiz «pragmatika» «kommunikativ kompetentsiya» «pragmatik kompetentsiya tushunchalarining tavsifiga doir bo'ladi».

Adabiyotlar tahlili. "Pragmatika" atamasi (yunoncha πρ•αγμα "ish", "harakat") fanga semiotika ya'ni belgi haqidagi nazariyaning asosi sifatida Charlz Morris tomonidan kiritilgan. Ch.Morris semiotikani semantikaga – belgilar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganuvchiga, pragmatika esa belgilarning ularning talqin qiluvchilariga, ya'ni ishora tizimlarini qo'llovchilarga munosabatini o'rganuvchi fanga ajratdi. Shuning uchun pragmatika real aloqa jarayonlarida belgilarning xatti-harakatlarini o'rganadi. Charlz Morris ritorikani pragmatikaning asosi deb atadi. Pragmatika tilga sintetik yondashuvga mos keladi. Pragmatikani tilshunoslik tadqiqoti sohasi sifatida aniqlash va shakllantirish Pirs g'oyalari bilan rag'batlantirilishi 60-yillar va 70-yillarning boshlarida boshlangan. J.Ostin, J.R.Searl, Z.Vendlerning nutq aktlarining mantiqiy-falsafiy nazariyalari ta'sirida, P.Graysning pragmatik ma'no nazariyalari va L.Linskiy, Searl, P.F.Stroson va boshqalar tomonidan vujudga kelgan pragmatikning referensiya nazariyalari lingvistik pragmatikaning rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shdi. Lingvistik pragmatika aniq konturlarga ega emas, u so'zlashuvchi subyekt, adresat, ularning muloqotdagi o'zaro ta'siri va muloqot holati bilan bog'liq masalalar majmuasini o'z ichiga oladi. Yuqorida sanab o'tilgan pragmatikaning ya'nilingvistik pragmatikaning asosiy belgilari va nazariyalari tillarni o'rganishda o'zlarining amaliy ahamiyatga ega bo'lishi tufayli pragmatikani ikkinchi til orqali o'rganish va tadqiq qilish Kasper tabiri bilan aytganda 1970 yillarda amalga oshirilgan. Qariyb qirq yillik tadqiqotlar natijasida ikkinchi til pragmatikasi endi mustaqil sohaga aylandi. Bunda asosan pragmatikaning ya'ni tilaro pragmatikaning rivojlanish jarayonlari, mexanizmlari va pragmatik kompetensiyaning ichki komponentlari, til kompetensiyasi va ikkinchi tilda kommunikativ kompetensiya va uning kontekstga xos o'zlashtirilishining dinamik jihatlari tadqiq etilgan.

Ko'pgina Yevropa davlatlarida, shuningdek AQSH ta'lim tizimida ikkinchi til yoki chet tili bo'yicha zamonaviy lingvodidaktik yondashuvlar va kommunikativ tilshunoslik nazariyalarining amaliy natijalaridan keng foydalanib ikkinchi tilni o'qitishda kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlar keng qo'llanilib kelinmoqda. Bunga misol sifatida Kembrij, Oksford universitetlari talqinida CEFR me'zonlari (darajalar misolida A1-C2) bo'yicha yaratilgan chet tilidagi o'quv darsliklar, xalqaro til bilim-ko'nikmalarini baholash imtixonlarini (IELTS, TOEFL, iTEP-Academic, Cambridge KET, PET, FCE, CAE, CPE va boshqalar) aytish mumkin.

Ta'kidlash kerakki, bugungi kunda barcha fanlarni o'qitish jarayoniga kompetensiyaviy yondashuv keng tadbiiq etilmoqda. Endilikda o'quvchi - talabalarga fan bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar berishning o'zi yetarli emasligi, balki hosil qilingan bilim, ko'nikma va malakalarni turli vaziyatlarda amaliy qo'llash malakasini shakllantirib borish kerakligi ayon bo'lib qoldi. Binobarin, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan.

O'zbekiston Respublikasi uzluksiz majburiy ta'lim tizimining Davlat ta'lim standartlariga ko'ra, ta'lim egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olish layoqatini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim bo'lib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lish, tashabbuskorlik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olish, ongli ravishda kasb-hunar tanlash, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarni hosil qiladi.

Shundan kelib chiqqan holda, ta'lim jarayonida kompetensiyalarning 2 asosiy turi: tayanch va xususiy kompetensiyalar ajratiladi. Tayanch kompetensiyalar insonning shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirisha olish, jamiyatda o'z o'rnini egallay olish, duch keladigan muammolarning yechimini hal eta olish, eng muhimi, o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'la olish ko'nikma-malakalarini tarkib toptirishga qaratiladi. Ular quyidagi turlarga bo'linadi: kommunikativ kompetensiya; axborot bilan ishlash kompetensiyasi; shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi; ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi; umummadaniy kompetensiya; matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi. O'zbekiston va dunyoning rivojlangan davlatlarining davlat ta'lim standartlaridagi tayanch kompetensiyalari quyidagilardan iborat etib belgilangan.

Bundan tashqari, ta'limda har bir o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarda, shu fanning o'ziga xosligi, mazmunidan kelib chiqqan holda, sohaga tegishli xususiy kompetensiyalar ham ajratiladi. Jumladan, ingliz tilini o'rganishda o'quvchi-talabalarda nutqiy, lingvistik, ijtimoiy madaniy, pragmatik kompetensiyalarni shakllantirish talab etiladi.

Qayd etish kerakki, tayanch va xususiy kompetensiyalar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ular bir-birini to'ldirgan holda shakllantirib borilsagina samarali natija beradi, ya'ni talabalarning turli fanlar bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma, malakalarini o'rni kelganda to'g'ri qo'llay olishga olib keladi. Bu fanlar o'rtasida uzviy aloqani ta'minlash, ya'ni fanlarni integratsiyalashtirib o'qitilishiga e'tibor qaratishni taqozo etadi. Jumladan, tayanch kompetensiyalarning birinchi unsuri hisoblanuvchi kommunikativ kompetensiya tillarni o'qitish orqali amalga oshirilsa-da, ayni vaqtda barcha fanlarni o'qib o'zlashtirishda amaliy qo'llanadi.

Shuningdek, tayanch kompetensiyalar tarkibidagi axborot bilan ishlash kompetensiyasi, shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, umummadaniy kompetensiya, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyalari, turli fanlar orqali egallangan bilimlarni turli hayotiy vaziyatlarga mos ravishda qo'llashni vafanlarning o'zaro uzviy aloqasini integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi. Demak, integrativ yondashuv ham ta'limning zamonaviy usuli sifatida pedagogik ta'limda muhim o'rin tutadi va tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Xorijiy tillarni kommunikativ yondashuv asosida o'rganish masalasi XX asrning boshlaridayoq G'arbda markaziy muammolardan biri sifatida tadqiq etilgan va qator olimlar (N.Xomskiy, D.Xayms, Dj.Vimann, K.Dantsiger, M.Kanale, V.Kupa, R.Rubin, M.Svey, V.Ulrix, G.Fridrix, B.Shpitsberg, U.Shuts va boshqalar) tomonidan o'rganila boshlangan edi. Bu muammo, ayniqsa, M.N.Vyatyutnev, I.A.Zimnyaya, N.I.Gez, Y.I.Passov, I.L.Bim, V.V.Safonova, Dj.Savinyon, G.Pifo, D.Xayms, D.Raven va boshqalarning ishlarida keng tadqiq etildi. O'tgan asrning 70-yillarida G'arb mamlakatlarida kompetensiyaviy yondashuvning pedagogik nazariy asoslari R.Berintoft, D.Jiro, X.Krumm, X.Pifo, V.Rivers, D.Keyndler, D.Sheyls, V.Ekk, I.Bim, G.Kolshanskiy, S.Melnik, Y.Passovlar tomonidan ishlab chiqildi [8; 9-15-b.].

Aynan til ta'limida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish masalasi N.B.Ishxanyan, L.S.Znikina, S.I.Shevchenko, S.A.Chichilanova, L.M.Voytenko, S.A.Kurilova, Y.Y.Kudryavtseva, T.P.Popova, N.A. Rotovalarning tadqiqot ishlarida o'rganib chiqilgan. Xususan, T.P.Popovanning tadqiqot ishida «kompetensiya» va «kompetentlilik» terminlari o'rtasidagi farqlarni ochib berishga harakat qilingan. Shu bilan bir qatorda, kommunikativ

kompetentsiyaning maqsadi, uning turlari, strukturasi va darajalari guruhlariga ajratilgan va ilmiy asoslab berilgan.

Respublikamizga chet tillarni kommunikativ yondashuv asosida o'qitish dastlab yetakchi metodist olimlar J.Jalolov, T.Q.Sattorovlar tomonidan tadqiq etilgan bo'lib, J.Jalolov bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishni ustuvor ta'limiy muammo sifatida [5; 3-bet.], T.Q.Sattorov esa bo'lajak chet til o'qituvchisining uslubiy omilkorligini shakllantirish masalalarini o'rgangan. Keyingi yillarda kompetensiyaviy yondashuv bo'yicha S.I.Kazakbayeva, D.Sh.Olimova, M.A.Berdiyeva, D.A.Kurbanbayev, G.T.Maxkamova, X.A.Mamatkulov, F.Sh.Alimovlarning tadqiqot ishlari bajarildi [9; 3-bet].

«Kompetensiya», «kompetentlik» tushunchalari tilshunoslikda ilk bor XX asr o'rtalarida (1955 yilda) N.A.Xomskiy tomonidan qo'llangan bo'lib, tilni ishlatish jarayonida «faoliyatga yo'naltirilgan bilim, ko'nikma va malakalar majmui sifatida» talqin etilgan, «kompetensiyaviy yondashuv» esa ta'limda natijaviylikni ko'rsatuvchi omil sifatida qayd etilgan. AQShda esa o'tgan XXasrning 60-yillarida mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash maqsadidagi faoliyatga asoslangan ta'lim sifatida (performance-based education) yuzaga kelgan va Webster lug'atida o'z aksini topgan edi.

Respublikamiz ta'lim tizimiga ushbu tushuncha 90-yillardan boshlab kirib kela boshladi. Mutaxassislar tomonidan turlicha, jumladan, layoqat (J.Jalolov), omilkorlik (T. Sattorov), mahorat (pedagogikada), malaka (psixologiyada) kabi tushunchalar bilan nomlanib kelinmoqda.

Hozirgi kunda kompetensiya so'zi layoqat, kompetentlik layoqatlilik, ta'limga kompetensiyaviy yondashuv esa egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'z shaxsiy, kasbiy hamda ijtimoiy faoliyatlarda amaliy qo'llay olish layoqatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim yo'nalishi, deb tushunilmoqda. Demak, til ta'limida kompetensiyaviy yondashuv ta'lim oluvchilarning o'rganayotgan til materiallaridan va olingan axborotlardan o'z hayotiy faoliyatida oqilona foydalana olish, shu tilda o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda mustaqil ifodalash va nutqiy vaziyatlarga mos ravishda qo'llay olish ko'nikma-malakalarini tarkib toptirish, ya'ni tilni maqsadli ravishda amaliy qo'llay olish layoqatini shakllantirishdan iborat.

Lingvodidaktikada kommunikativ kompetensiya tushunchasiga turlicha fikrlar bildirilgan (1.1-jadvalga qarang).

1.1-jadval

Kommunikativ kompetensiya tushunchasiga berilgan ta'riflar

№	Tadqiqotchilar	Tadqiqotchilar tomonidan berilgan ta'riflar
1.	E.I.Litnevskaya	kommunikativ kompetensiya barcha nutq faoliyati turlarini egallash orqali og'zaki va yozma nutqqa asoslangan holda tilda ko'nikma va malakalardan foydalib, situatsiyali muloqotga kirisha olish jarayoni ekanligini ta'kidlaydi
2.	I.L. Bim	kommunikativ kompetensiya til o'rganishda nutq faoliyati turlaridan gapirish, tinglab tushunish, yozish va o'qishni o'z ichiga oladi
3.	B.Daniyarov	«...kommunikativ kompetensiya – xorijiy til bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llay olish layoqati» deb hisoblaydi

4.	L.T.Ahmedova va Y.A.Lagay	«...kommunikativ kompetensiya – til sohibi bilan chet tilda muloqot qilishni amalga oshirish uchun tayyor bo'lishlik hamda maktab o'quvchilarining tili o'rganilayotgan mamlakatning tili va madaniyatini yaxshi anglagan holda o'zining davlatini ham muloqot jarayonida tanishtira olish qobiliyatidir»
----	---------------------------	---

N.D.Galskova va N.I.Gezlarning ta'rificha, «...kommunikativ kompetensiya XX asrning 1970 yillaridan boshlab insonning kognitiv va shaxslararo tayanch kommunikativ ko'nikmalar o'rtasidagi farqni aniqlashga bo'lgan harakatlar natijasida paydo bo'lgan. Keyinchalik ushbu tushuncha mazkur kompetensiyaning har xil modellarning vujudga kelishida namoyon bo'ldi. Shunday modellardan biri V.Ekk modeli bo'lib, uning tarkibiy komponentlariga lingvistik, sotsiolingvistik, diskursiv, sotsiomadaniy, strategik va ijtimoiy subkompetentsiyalarni kiritish mumkin» [4; 68-b.].

1.2-jadval

Kommunikativ kompetensiyaning komponentlari talqiniga doir qarashlar

№	Tadqiqotchilar	Kommunikativ kompetensiya komponentlari talqini
1.	E.I.Passov	kommunikativ kompetensiya komponentlarini perseptiv va produktiv turlarga ajratgan
2.	E.L.Bim	kommunikativ kompetensiyaning lingvistik, tematik, sotsiomadaniy, ijtimoiy va o'quv kompetensiyalar strukturalarini tavsiya etadi
3.	E.Salovova	kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlariga ijtimoiy, lingvistik, sotsiolingvistik, sotsiomadaniy, strategik, diskursiv kompetensiyalar kiradi
4.	M.Kanale, M.Sveyin	kommunikativ kompetensiya grammatik, strategik, sotsiolingvistik kompetensiyalardan iborat
5.	J.Jalolov, G.Mahkamova va Sh.Ashurovlar	CEFRning oltita darajasi bo'yicha xorijiy tilni o'qitishda kommunikativ kompetensiyaning, (domestic model) komponentlarini lingvistik kompetensiya (til va nutq birliklari va ularning ishlatish qoidalari), sotsiolingvistik kompetensiya (sotsiomadaniy, diskursda tildan foydalanish), pragmatik kompetensiya (ijtimoiy, diskurs, strategik va sotsiomadaniy) turlarga bo'ladilar
6.	L.T.Ahmedova va Y.A.Lagay	kommunikativ kompetensiyalarni lingvistik, sotsiolingvistik (sotsiomadaniy), pragmatik (diskursiv) komponentlarga ajratadilar
7.	D.A.Kurbanbayev	lingvistik omilkorlik, leksik omilkorlik, grammatik omilkorlik, semantik omilkorlik, fonologik omilkorlik, orfografik omilkorlik, orfoepik omilkorlik, sotsiolingvistik omilkorlik, diskursiv omilkorlik, strategik omilkorlik, ijtimoiy omilkorlik, sotsiomadaniy omilkorlik, fan bo'yicha omilkorlik, kasbiy omilkorlik, ekzistentsial omilkorlik

Jadvaldan ko'rinadiki, D.A.Kurbanbayev «kommunikativ kompetensiya» terminini «kommunikativ omilkorlik» deb ataydi. Fikrimizcha, omilkorlik atamasidan ko'ra kompetensiya atamasini qo'llash maqsadga muvofiq. Chunki til ta'limida kompetensiya layoqatdir.

A.T.Irisqulov kommunikativ kompetensiyani lingvistik (grammatik), sotsiolingvistik va strategik komponentlarga ajratadi va o'z tarkibida quyidagilarni qamrab olishini ham ta'kidlaydi:

- 1) tilga oid materialni chuqur o'zlashtirganlik;
- 2) ijtimoiy-lingvistik yoki sotsiolingvistik omilkorlik;
- 3) maqsadga yo'naltirgan omilkorlik.

M.Kanale, M.Sveynlarning fikricha, kommunikativ kompetensiya grammatik, strategik, sotsiolingvistik kompetensiyalardan iborat. Keyinchalik M.Kanale o'z modeliga diskurs kompetensiyasini ham qo'shdi. Hozirgi kunda kommunikativ kompetensiyaning to'rtta asosiy komponentlari sifatida: lingvistik, sotsiolingvistik, diskurs va strategik kompetensiyalarga ajratmoqdalar. Bildirilgan fikrlar kommunikativ kompetensiyaga e'tibor va qarashlar ham juda xilma-xil bo'lganligini ko'rsatadi.

Biz Y.Solovova, V.Ekk, M.Kanale, M.Svey, J.Jalolovlarning fikrlariga qo'shilgan holda, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda lingvistik kompetensiya (Linguistic competence), sotsiolingvistik kompetensiya (Sociolinguistic competence), diskursiv kompetensiya (Discourse competence), strategik kompetensiya (Strategic competence), sotsiomadaniy kompetensiya (Sociocultural competence), pragmatik kompetensiya (Pragmatic competence) komponentlarini muhim deb hisoblaymiz. Davlat Ta'lim Standartlari (DTS) talablari ham bunga uyg'un keladi.

Kommunikativ kompetensiya tarkibida chet tilida samarali muloqot ko'nikma, malaka va qobiliyatlarni egallaganlik darajasini ko'rsatuvchi belgi sifatida pragmatik kompetensiya o'z tarkibida diskurs kompetensiyani va strategik kompetensiyani qamrab olib, chet tilida so'zlashuvi, nutqiy faoliyatda bevosita ishtirok etuvchilarning nutqiy harakatlarida va maqsadga yo'naltirilgan diskurs, nutq tuzishi va ifodalashida eng muhim bilim, ko'nikma va shaxsiy, lingvistik va kommunikativ (muloqotga, vaziyatga xos ijtimoiy to'g'ri yoki mos deb qabul qilingan) bilim-malakalarning majmui sifatida namoyon bo'ladi.

Pragmatika ikkinchi tilni o'zlashtirish (SLA) tadqiqotlarida muhim o'rin egalladi. Tilaro pragmatika (interlanguage pragmatics), shuningdek, ikkinchi til (L2) pragmatikasi sifatida ham tanilgan, ikkinchi tilni o'zlashtirishning alohida kichik sohasi sifatida rivojlangan bo'lib, uning asosiy o'rganish maydoni ikkinchi til foydalanuvchilarining tilni bilishi va ijtimoiy o'zaro aloqada foydalanishini o'rganish bo'lib, ko'pincha alohida yoki rivojlanuvchi (istiqbolli) aspektda o'rganiladi. Ikkinchi til pragmatikasi bevosita kommunikativ kompetensiya modellari bilan bog'liq. 1983 yilda Tomas va Lich lingvistik bilim (pragmalingvistik) va sotsial-madaniy bilim (sotsiopragmatik) o'rtasidagi farqlarini ta'riflash bilan mashhur bo'lib, lingvistik shakllarni o'zlashtirishdan tashqari, tildan ijtimoiy jihatdan mos tarzda foydalanish qobiliyati muhimligini ham e'tirof etgan.

Masalan, kimdandir yaxshilik so'raganda, ya'ni iltimos qilganda, so'rash, iltimos qilishni bajarish uchun zarur bo'lgan shakllar va lug'atni bilishdan tashqari (grammatik kompetensiya) foydalanuvchilar so'rashning mahalliy madaniyat me'yorlariga, o'ziga xos xususiyatlariga muvofiqligini hisobga olgan holda o'zlarining til tanlashlarini hisobga olishlari kerak – vaziyat, so'rashning o'zi va ular kimdan yordam so'raganlari (pragmatik kompetensiya). Kasper va

Roselarning fikricha, grammatik va pragmatik kompetensiya bir-biri bilan chambarchas bog'liq va til o'rganish jarayonida teng e'tibor talab etiladi. Biroq, yillar davomida ma'lum bo'ldiki, sinfdagi grammatik kompetensiya pragmatik bilimlarni rivojlantirish hisobiga qadrlanadi va eng katta e'tibor beriladi [3; 233-236 -b.]. Garchi pragmatik qoidalar ko'pincha turli madaniyatlarda farq qilsa-da, olimlar bu ko'nikmani rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi chunki pragmatikaga oid maxsus yo'riqnomalar kamdan-kam hollarda chet tili o'quv dasturlariga kiritiladi va tijorat darsliklarida maqsadli tilning pragmatik xususiyatlari kamdan-kam hollarda chuqur mazmunda yoritiladi.

Ikkinchi til pragmatikasi 1970-yillarning oxiridan boshlab faol tadqiq qilinmoqda. Kasper, Rose va Blum Kulkalarning fikricha, Interlingvistik pragmatika, Til o'qitishda pragmatika va ikkinchi tilda pragmatik rivojlanish kabi dastlabki asarlar ikkinchi til pragmatistlarining jamoadagi jozibadorligi va dolzarbligini oshirishga yordam berdi [6; 149-b.]. Ushbu asarlar, shuningdek, o'sha davrning ba'zi yirik aralash tadqiqotlarini o'z ichiga oladi va "Pragmatikani o'qitish" kabi yangi asarlar sohani rivojlantirishi mumkin bo'lgan muhim fanni taqdim etadi.

Pragmatik kompetensiya sotsiolingvistik va illokatsion kompetensiyadan iborat bo'lib, ulardan birinchisi Lich (1983) sotsiopragmatik komponentiga parallel, ikkinchisi esa Lichning pragmalingvistik komponent haqidagi kontsepsiyasiga mos keladi. Kommunikativ kompetensiyaning barcha asosiy ta'riflari grammatik va pragmatik kompetensiyani kommunikativ kompetensiyaning alohida tarkibiy qismlari sifatida tan olgan bo'lsa-da, ularning empirik tasdiqlanishi qiyin bo'lgan. Baxman va Palmer (1982) tomonidan olib borilgan birinchi faktorli-analitik tadqiqotlardan biri ular taxmin qilgan umumiy omilni kengaytirilgan nutqda axborotni qayta ishlashni ifodalashi mumkin va ikkita subfaktorni aniqladi, biri grammatika/pragmatikaga, ikkinchisi esa sotsiolingvistikaga tegishli. Bu Kanale va Sveyn asoslarini qo'llab-quvvatlasa-da, shuni ta'kidlash kerakki, Baxman va Palmerning pragmatik kompetensiya subfaktorlari lug'at, izchillik va matnni tashkil etishni, ijtimoiy lingvistik kompetensiya subfaktorlari esa registr, tabiiylik va madaniy murojaatlarni o'z ichiga oladi. Ularning tadqiqotida nutqiy aktlarga va vaziyatning mosligiga alohida e'tibor qaratilmagan, garchi bu sohalaridagi kompetensiya suhbat reytingiga ta'sir qilgan bo'lishi mumkin.

Pragmatika va unga doir lingvodidaktik muammolarni va yondashuvlarni chet tili, shuning ichida, eng ko'p o'rganiladigan til sifatida, ingliz tili, o'qituvchilar, shuningdek bo'lajak chet tili o'qituvchilari tomonidan o'rganilishi va pragmatik instruksiyaning chet tili/ingliz tilini o'quvchilarga va talabalarga o'rgatishda ahamiyati katta hisoblanib, pragmatik kompetensiyani rivojlantirish va takomillashtirish texnikalarini va usullarini o'rganish, amaliy qo'llash va ta'lim va dars jarayonida pragmatik yo'naltirilgan mashqlarni va ularning metodik ta'minotini ishlab chiqish chet tillarini o'qitishning zamonaviy pedagogik-innovatsion vazifalar qatoriga kiradi. Agar biz chet tilida bemalol fikr-mulohaza yurita oladigan, bemalol muloqot qilaoladigan, lingvistik va dunyoviy bilimlar qatorida, har xil vaziyatlarda kommunikativ, professional, shaxsiy ko'nikma va strategiyalarni nutq jarayonida to'g'ri va mazmunli qo'llay oladigan kompetentli talabalarni, talabgorlarni va bo'lajak professionallarni tayyorlashni maqsad qilsak, uni amalga oshirish esa Davlat Ta'lim Standartlari va Respublikamizning ta'lim-tarbiya bo'yicha amalga oshiradigan qonun-hujjatlarida belgilan vazifalar qatorida, bizning, ya'ni chet tili o'qituvchilarining ham oldimizda turgan burchimizdir.

Yuqorida ko'rsatilgan va muhokama qilingan pragmatik bilim, ko'nikma va malakalarning ayrimlari chet tili, ingliz tilining yuqori darajasi foydalanuvchilari, shu qatorda malakali chet tili foydalanuvchisi sifatida, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun ham taaluqli holda (garchi CEFRning (Common European Framework of Reference) kompetensiya bo'yicha deskriptorlari foydalanuvchilar uchun umumiy olingan bo'lsa-da) bilim va malakalarining asosiy komponenti sifatida CEFR hujjatida ham alohida o'rin egallaydi.

CEFR turli malaka darajalarida til foydalanuvchilari qanday kompetensiyalarga ega bo'lishi kerakligini belgilaydi, bu o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilarga dasturlar va materiallarni yaratish uchun yuqori darajadagi maqsadlarni aniqlashga yordam beradi. U tildan qabul qilish, ishlab chiqarish, o'zaro ta'sir qilish va vositachilik qilishda foydalanish qobiliyatini rivojlantirishda ko'mak beradi, shuningdek, tilning lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik jihatlarini bilishni tavsiflovchi 80 dan ortiq masshtab va kichik o'lchovlarni o'z ichiga oladi.

CEFR bo'yicha ingliz tilini bilishning umumiy darajasi “mustaqil foydalanuvchi” va “ilg'or” darajalar ta'rifi
C2 “Ilg'or” Oliy ma'lumotli. Bu foydalanuvchilar katta ko'pchilikdan tashqarida ona tilida so'zlashuvchilar. Ular mavhum mavzularda qiyinchiliksiz gapirishlari va deyarli har qanday kiruvchi nutqni tushunishlari mumkin. Ularning pragmatik qobiliyatlari yuqori darajada rivojlangan va ular tinglovchilar va maqsadlarga qarab tildan foydalanishni aniq sozlashlari mumkin.
C1 “Ilg'or” Universitet darajasi. Bu foydalanuvchilar universitetda ta'lim olgan ona tilida so'zlashuvchilarga o'xshash yuqori darajada rivojlangan til qobiliyatiga ega. Ular turli mavzularda, jumladan, mavhum mavzularda nutq ishlab chiqishi va tushunishi mumkin. Ular o'z tillarini odamga va vaziyatga moslashtira oladilar, qiyinchiliksiz o'zaro aloqada bo'lishadi, hazildan foydalanishlari va nozik vaziyatlardan oson chiqishlari mumkin. Ba'zi hollarda talabalar va ingliz tilini chet tili sifatida o'qituvchi muallimlar orasida “Ilg'or” C2 darajali foydalanuvchilar ham uchraydi. C2 darajali foydalanuvchining umumiy darajasi quyidagi ta'rif orqali bayon etiladi.
B2 “Mustaqil foydalanuvchi” Yuqori foaliyat darajasi. Ushbu foydalanuvchilar past darajadagi ma'lumotga ega bo'lgan ona tilida so'zlashuvchilarga o'xshab ancha rivojlangan til qobiliyatiga ega. Ular tanish yoki aniq mavzularda va ma'lum darajada mavhumroq mavzularda tilni osongina tushunishlari va ishlab chiqarishlari mumkin. Ular rasmiy va norasmiy tilni farqlay oladilar va o'z tillarini suhbatdosh va vaziyatga moslashtirish uchun bir qator lingvistik vositalarga ega.

CEFR, DTS va oliy ta'lim muassasalari ichki o'quv talablaridan kelib chiqqan holda, bo'lajak chet tili, ingliz tili o'qituvchilarining bakalavriatura darajasida ta'lim oluvchi talabalar ta'lim jarayonida CEFR B2-C1 darajalarida ketma-ket kurslarda ta'lim olib, ta'limning oxirgi bosqichida C1 darajani egallashi nazarda tutilgan. Shunga asosan, bo'lajak chet tili, ingliz tili o'qituvchilarining ingliz tilini bilishning umumiy darajasi “mustaqil foydalanuvchi” va “ilg'or” darajalariga to'g'ri keladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining pragmatik kompetensiyasining tarkibi, pragmatik bilim strukturalari, ko'nikma va malakalarini egallash bo'yicha nazariy ma'lumotlar va pragmatikani amaliy chet tilini o'rganishda o'zlashtirish, o'qitish va egallashga qaratilgan turli xil fikr-mulohazalar, ma'lumotlar va tavsiyalarni nazariy, empirik o'rganish va tadqiqot uchun ma'lumotlar to'plash va ularni mazmunan ta'riflash va

tasniflash, analiz, sintez, qiyosiy lab o'rganish, tanqidiy tahlil qilish va pedagogik baholash metodlari yordamida amalga oshirildi.

Muhokama va natijalar. Chet tili ta'limida, ayniqsa bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining ingliz tilidagi kompleks kommunikativ kompetensiyasini – lingvistik, sotsiolingvistik kompetensiya va pragmatik kompetensiyasi va ularni egallashga qo'yilgan talab, ehtiyoj va ularni o'zlashtirishni pedagogik-didaktik usullar va texnologiyalar yordamida amalga oshirish mexanizmlarini, yo'llarini va ular bo'yicha ko'rsatmalarni o'rganib tahlil qilar ekanmiz, chet tilida samarali muloqotga erishish uchun boshqa bilimlar (grammatik, so'z, lug'at boyligi) qatori nutqning ravon, tushunarli, maqsadli va mazmunli yetqazilishida va foydalanuvchilar o'rtasida mazmundor nutqiy harakatni vujudga keltirishda va uning ijtimoiy normalarga xos amalga oshirilishida pragmatik strategiyalarini rivojlantirish va pragmatik kompetentlikni rivojlantiruvchi va takomillashtiruvchi til mashqlari, har xil nutqiy vaziyatlar va muloqot uchun berilgan dialog, monolog, chat, so'zlashuv, rolli o'yin, matn o'qish va tahlil qilish va shu kabi boshqa inetrfaol topshiriqlarni- kommunikativ aktlarni bajarish, ona tilida so'zlashuvchilar bilan yozma, og'zaki nutqlarni amalga oshirish, shuningdek, pragmatik bilimlarni o'stirish bo'yicha seminar, taqdimot, intervyu, dars va darsdan tashqari loyiha yoki tashqi nutq faoliyatida ishtirok etish vas shu kabi bir qator funktsional-amaliy va lingvodidaktik harakatlar bajarish muhim ahamiyat kasb etishi bizning olib borgan tadqiqotimizda yana ham yaqqol namoyon bo'ladi.

Samarali muloqotga erishish asosan madaniy ta'sirlar, o'zaro muloqotlarning kontekstual tabiati va ingliz tili o'zlashtirganlikning o'zi bilan ham belgilanadi. Ingliz tilida so'zlashuvchilar grammatika qoidalariga e'tibor bermasliklari mumkinligi haqidagi dominant fikr talabalar va o'qituvchilarning ingliz tilidan foydalanishga bo'lgan ishonchini oshira olmadi. Ingliz tili grammatikasi tamoyillarini e'tiborsiz qoldirish tendensiyasi noto'g'ri nutq shakllariga olib kelishi mumkin. Ko'pincha ingliz tilida so'zlashuvchilarda hatto "til hissi" ham etishmaydi.

Muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun til va formulalar haqidagi bilimlar, shuningdek, til qoidalarining o'zi yetarli emas. Ekstralingvistik omillar insonning muloqot qobiliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu omillar orasida pragmatik kompetensiya eng muhim komponent sifatida ajralib turadi. Pragmatika tildan foydalanishni u ishlatiladigan kontekstga bog'liq holda o'rganadi. Agar kontekst ma'lum bo'lsa, tilning ma'nosini tushunish mumkin. Vaziyatning asosiy ma'nolari, taxminlari, niyatlari va maqsadlarini va faoliyat turini aniqlash qobiliyati "pragmatik kompetensiya" deganda tushuniladi. Pragmatika ma'lum bir madaniy muhit va ijtimoiy me'yorlar sharoitida so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi ma'noni qurish va muvofiqlashtirishni o'rganadi. Ingliz tilini chet tili sifatida o'rganishdada (EFL) pragmatik tushunishni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar faoliyati uchta asosiy omil bilan bog'liq: implikatsiya ta'siri, o'rganish tajribasi va individual xususiyatlar. Biroq, mahalliy bo'lmagan ingliz tili o'qituvchilarini o'qitish tajribasi, ayniqsa qishloq joylarida, EFL pragmatikasi sohasida yetarli darajada e'tiborga olinmagan. Globallashuv davrida pragmatik kompetensiyani egallash chet (FL) va ikkinchi tilni (L2) o'rganishning ajralmas jihati hisoblanadi [10; 2-bet]. Shu bilan birga, pragmatika ta'lim-tarbiya sharoitida yuzaga keladigan nutqiy aktlarga diqqat qaratadi, bu (a) o'qituvchi o'quvchilarga biror narsa haqida ma'lumot berganda tasviriy aktlar (representative acts); b) o'qituvchining ma'lum bir harakatni amalga oshirish niyatini bildirishi bilan bog'liq aktlar (commissive acts); c) adresatni (o'qituvchini) muayyan vazifani bajarishga undash uchun mo'ljallangan ko'rsatmalar (directive acts); d)

munosabatlar holatiga his-tuyg'ularini va munosabatlarini ifodalash imkonini beruvchi ekspressiv aktlar (expressive acts); va (e) munosabatlar holatidagi o'zgarishlarni tavsiflash uchun ishlatiladigan deklarativ aktlar (declarative aktlar).

Maqsadga erishish uchun nutqiy aktlarni o'rgatuvchi o'qituvchi o'quvchilarga bildiradigan fikrlarni osongina tushunishga ishonch hosil qilishi kerak. Bu maqsadlarga quyidagilar kiradi: (1) ma'lumotni yetkazish, (2) ma'lumot so'rash, (3) buyruq berish, (4) rad etish, (5) his-tuyg'ularni ifodalash, (6) ruhlantirish, (7) axborot so'rash, (8) iltimos ifoda etish, (9) tasdiqlashni so'rash, (10) birdamlik tuyg'usini ko'rsatish va (11) suhbatdoshga minnatdorchilik bildirish [2;15-bet.]. Natijada, ma'ruzachi (o'qituvchi) nutqni tartibga soluvchi qoidalarga rioya qilishi kerak. Ushbu qoidalar "kooperatsiya prinsipi" deb nomlanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, o'quv jarayonida qo'llaniladigan til, birinchi navbatda, muayyan maqsad va vazifaga xizmat qiladigan funktsional bo'lishi kerak. Ikkinchidan, o'qitish jarayonida o'qituvchilarning muloqoti Graysning jamiyat a'zolari o'rtasidagi suhbatlar asosiy tamoyillarga asoslanishi haqidagi tamoyilini o'z ichiga olishi kerak. Ushbu asosiy tamoyil hamkorlik tamoyili sifatida tanilgan bo'lib, u nutqning to'rt xil maksimlarida, ya'ni sifat (quality), miqdor (quantity), moslik (relevance) va uslub (manner) maksimallarida namoyon bo'ladi.

Sifat maksimi quyidagilarni o'z ichiga oladi: (a) o'quv materialining to'g'riligini ta'minlash; (b) noto'g'ri deb hisoblangan bayonotlardan voz kechish; (c) ishonchli dalillarga ega bo'lmagan ma'lumotlarni tarqatishdan bosh tortish. Miqdor maksimini amalga oshirish quyidagilarni o'z ichiga oladi: (a) o'quv materiallari talabalar ehtiyojlariga javob berishini ta'minlash va (b) o'quv materiallari talabalar ehtiyojlaridan oshmasligini ta'minlash. Moslik maksimi o'quv materialini muhokama mavzusi bilan bog'lashga harakat qilishni o'z ichiga oladi. Usul maksimi o'quv materialini soddalashtirishga urinishlar bilan bog'liq, jumladan (a) noaniqlikdan qochish, (b) ikki tomonlama ma'nodan qochish, (c) qisqalik va (d) muntazamlilikni saqlash. Uchinchisi - implikatsiya. O'qituvchilarning barcha bayonotlari va tili "chiroyli va qulay" emas, balki bevosita hamkorlik tamoyili sifatida ifodalanadi. Muayyan sharoitlarda o'qituvchilar g'oyalarni bilvosita (ko'zda tutilgan ma'no) yetkazish orqali ushbu tamoyillarni "buzishlari" mumkin. Hamkorlik prinsipi maksimlarni e'tiborsiz qoldirish g'oyalar yoki xabarlar bilvosita yetkazilganda, bayonotlar aniq ma'nolardan farq qiladigan yashirin ma'nolarga ega bo'lganda va bunday g'oyalarning ma'nosini tushunish ko'p jihatdan nutq kontekstiga bog'liq bo'lgan implikatsiyalarga olib kelishi mumkin. Misol uchun, doska iflos bo'lsa, o'qituvchi ingliz tilida shunday aytishi mumkin: "please clean the blackboard", lekin o'qituvchi uchun bunday vaziyatda shunday deyish juda ham qulaydir: "I will write something on the blackboard", ya'ni o'qituvchi o'quvchilardan bilvosita ya'ni ishora uslubida maqsadini ifodalashi mumkin. Implikaturalar o'qituvchi va talaba o'rtasidagi uyg'un munosabatlarga yordam beradi chunki ular muloqotda doimiy e'tibor va o'zaro hurmatni talab qiladi. Bundan tashqari, kuchli implikativ ko'nikmalarga ega bo'lgan o'qituvchilar o'z o'quvchilarining madaniy xabardorligini namoyish etishlari kerak chunki kommunikatorlar o'rtasida umumiy madaniy bilimlar mavjud bo'lganda, implikatsiyalar eng samarali bo'ladi.

Ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatish vazifasi chet tili o'qituvchilarning o'z zimmasiga olgan murakkab vazifa bo'lib, talabalarning pragmatik kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari kerak. Ingliz tili o'qituvchilari tilning ma'lum bir muhitda qanday qo'llanilishini tushunish va tildan to'g'ri foydalana olish uchun pragmatikani tushunishlari kerak. Xullas, pragmatikani o'rganish jamiyatda odamlarga turli kontekstlarda nimani, qanday,

kimga va qachon ifoda etishni aniqlashga imkon beruvchi kompetensiyalar majmuasini o'z ichiga oladi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytganda, kommunikativ kompetensiya doirasida faoliyat ko'rsatadigan pragmatik kompetensiya ona tilida tabiiy muloqot bilan tanishish, shuningdek, eksplisit va implisit o'qitish orqali sinfda yoki auditoriyada amalga oshiriladigan nutq vazifalarini modellashtirish va bajarish orqali rivojlanishi mumkin. Ko'pgina ikkinchi til yoki ingliz tili muloqot vaziyatlarida pragmatik kompetensiya ona tilida so'zlashuvchilarning pragmatik xatti-harakati asosida yotgan sotsiolingvistik va sotsial-madaniy omillarni anglash va tanqidiy idrok etish orqali rivojlanadi. Asosan, talabalar, agar ular bunday xatti-harakatni boshqaradigan e'tiqodlar, qadriyatlar va me'yorlarning madaniy tizimini tushunsalar, ona tilida so'zlashuvchilarning pragmatik xatti-harakatlarini yaxshiroq tushunishlari va qadrlashlari kutiladi. Sinf va auditoriyadagi ba'zi mashg'ulotlar, masalan, rolli o'yinlar, o'quvchilarga o'zlarini qanday tanishtirish, nimanidir tushuntirish, shikoyat qilish yoki so'rashni ko'rsatish ham pragmatik kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar faqat talabalarga katta miqdordagi lug'at va grammatikani o'rgatish o'rniga, o'quvchilarga til ko'nikmalarini amalda qo'llash imkonini beradigan ssenariylarni yaratishi kerak. Bundan tashqari, talabalar olgan bilimlarini - lingvistik yoki pragmatik - amalda qo'llash uchun barcha imkoniyatlardan foydalanishlari kerak. Qolaverdi, talabalarining bilimini oshirish vositasi sifatida haqiqiy til namunalaridan foydalanish va sinfda pragmatik farqlar haqida munozaralarni boshlash tavsiya etiladi. Bundan tashqari, o'qituvchilar o'quvchilarga haqiqiy pragmatik materialni o'zlashtirishlari uchun pragmatik model bo'lib xizmat qiladigan keng ko'lamli faoliyat turlarini taklif qilishlari kerak.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Alimova K., Brewerton B., Mukhammedova N. Becoming a Teacher. Trainees' Coursebook. – T. Fan va texnologiya, 2016. – 236 p.
2. Bäckström, S.A dogma of speech act theory. Inquiry//Routledge Taylor&Francis.– London,2020.–№10.–P.1–17. <https://doi.org/10.1080/0020174X.2020.1724563>
3. Bardovi-Harlig, K. and Dörnyei, Z. Do Language Learners Recognize Pragmatic Violations? Pragmatic versus Grammatical Awareness in Instructed L2 Learning//TESOL Quarterly. – USA, 1998. – №32-2. – P. 233–236.
4. Galskova N.D., Gez N.I. Teoriya obucheniya inostrannim yazikam. Lingvodidaktika i metodika ucheb.posobiye dlya stud.lingv.un-tov i fak.in.yaz.vissh.ped.ucheb.zavedeniy/N.D.Galskova, N.I.Gez.-3-e izd.,ster. – M. Izdatelskiy sentr Akademiya, 2006. – 336 s.
5. Jalolov J., Makhkamova G.T., Ashurov Sh. S. English Language Teaching Methodology (Theory and Practice). – T. Fan va texnologiya, 2015. – 336 p.
6. Kasper, G. Developmental Issues in Interlanguage Pragmatics//Studies in Second Language Acquisition. – Cambridge, 1996. – №18 (2). – P. 149–69.
7. Nurmanov A.T. Talabalarining samarali muloqot texnologiyasi va texnikasiga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari (auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar misolida): Avtoreff...diss. ...ped.fan. dokt. – T., 2017. – 29 b.
8. Popova T.P. Formirovaniye inoyazichnoy kommunikativnoy kompetentsii u studentov zaonchnogo otdeleniya yazikovogo vuza: monografiya/ T.P. Popova. – N. Novgorod. Nijegorod.gos.un-t im.N.I.Lobachevskogo, 2013. –186 s.

9. Riskulova K.D. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari sotsiolingvistik kompetentligini shakllantirish tizimi: Avtoref. diss. ...ped.fanlar.dokt. – T., 2017. – 62 b.
10. Taguchi, N. "Contextually" speaking: a survey of pragmatic learning abroad, in class, and online//System.–Amsterdam, 2015.–№48.–P.3–20.
11. <https://americanenglish.state.gov/resources/teaching-pragmatics>
12. <https://teachingenglishwithoxford.oup.com/2018/10/03/learning-and-teaching-pragmatics/>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).